

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת שמיני (פרה) תשע"ו

מלחמה פנים ואחור

באמת כן צוה בפרשת ויקרא, "וַיִּנְתְּנוּ בְּיָדְךָ אֶת־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר עַל הַמִּזְבֵּחַ" (שם א, ז); "שאף על פי שהאש יורדת מן השמים, מצוה להביא מן ההדיוט" (רש"י שם). זו באמת אחת המצוות של כל יום, להבעיר אש על המזבח (סהמ"צ לרמב"ם מ"ע כ"ט). אז מה היתה כאן הטעות? ולמה הפסוק אומר "אֲשֶׁר לֹא צָוָה אֹתָם"? התשובה - כי למה באמת צוה ה' להביא מן ההדיוט? אם אש יורדת מן השמים [ונשארת לדורות על המזבח ואינה מסתלקת (עי' זבחים סא, ב)], למה להביא עוד אש מן ההדיוט? - מסביר ה"חינוך", "כי ניסים גדולים אשר יעשה ה'... לעולם יעשהם דרך סתר, ונראים הענינים נעשים קצת כאילו הם בדרכי הטבע ממש, או בקרוב לטבע²... ומזה הענין ציונו להבעיר אש במזבח, אע"פ ששם יורד אש מן השמים, כדי להסתיר הנס" (ספר החינוך מצוה קל"ב)³.

בזה טעו נדב ואביהוא, כשהקריבו לפני ה' "אֲשֶׁר לֹא צָוָה אֹתָם". כשמשה אמר שמחר יוקם המשכן, ותרד אש מן השמים ותאכל את הקרבנות, הם סברו מדעתם שיש להסתיר את הנס שעומד להתחולל לעיני העם, ולהביא לשם כך אש רגילה, טבעית. הם לא ידעו שהיום ה' רוצה דוקא לגלות לבני ישראל את הנס, שפלאם יראו את כבוד ה' יורד ושוורף את הקרבנות, והיום לא צריך להביא אש רגילה. לכן, בגלל מה שעשו בלא שנצטוו, הם נענשו ומתו. אם לא היו מסתמכים על גודל מדרגתם והיו שואלים את משה, משה היה אומר להם היום אל תביאו אש. אבל הם לא שאלו, והורו הלכה בפני רבן (ויק"ר כ, ו), ולכן הם נענשו.

"פִּי מִיִּמִּינִי בַּל אָמוּט"

זהו באמת יסוד גדול, לדעת שלא תמיד הנסיון של האדם הוא האם לעשות מצוה או לעשות עבירה. לאדם פשוט, בדרך כלל זה הנסיון. אבל לצדיקים אין כל כך נסיון אם לעשות עבירה, כי בדבר שהוא עבירה ברורה - היצר הרע לא יצליח להכשילם. ולכן הנסיון אצלם הוא בעיקר בתוך המצוות עצמן, איך לעשותן, יותר בהידור או פחות בהידור, יותר לשמה או פחות לשמה, אם יותר כוונה או פחות כוונה וכיו"ב. ואם השטן - הוא יצר הרע (כ"ב טז, א) - רוצה בכל זאת להכשילם בעבירה של ממש, הוא חייב להציג אותה לפניהם כ"מצוה", כי רק כך הוא יוכל להכשילם. זה מה שאומר דוד המלך ע"ה: "שְׁוִיֵּיתִי ה' לְגִגְדִי תְּמִיד, פִּי מִיִּמִּינִי בַּל אָמוּט" (תהלים טז, ח). למה דוקא "מִיִּמִּינִי"? ומה עם צד שמאל? אלא שבזה דוד המלך בטוח, שב"סיטרא דשמאלא", בעבירות, שם הוא לא יכשל. ולכן, רק על מה הוא מבקש? - שגם "מִיִּמִּינִי בַּל אָמוּט". שיצר הרע לא יכשיל אותי לעשות "מצוות", שבעצם הן עבירות. שלא אחשוב על דברים רעים שהם טובים, ושמצוה

חטא נדב ואביהוא - מחסרון בשלמות מידת

הענוה

אחרי מה שקרה לנדב ואביהוא, אומר משה "אֶל אֶהְרֹן וְאֶל אֶלְעָזָר וְאֶל אֵיתָמָר בְּנֵי הַנּוֹתְרִים: קָחוּ אֵת הַמִּנְחָה הַנּוֹתְרָת מֵאִשֵּׁי ה', וְאֶכְלוּהָ מִצֹּדֶת אֶצְלֵי הַמִּזְבֵּחַ, כִּי קִדְשׁ קִדְשִׁים הוּא" (ויקרא י, יב). הפסוק מדגיש, שאת המנחה הנותרת מֵאִשֵּׁי ה' (לאחר הקטרת הקומץ) יש לאכול מִצֹּדֶת, ולא חמץ. [ועי' ברש"י (שם) שפירש באיזה מנחה מדובר]. והנה, גם בשאר המנחות הנאכלות הדין כן, שיש לאכלן מִצֹּדֶת. אסור להקטיר חמץ על המזבח (שם ב, יא), וגם את החלק הנאכל לכהנים אסור לאכול חמץ (שם ו, ט); ולא רק בפסח, אלא בכל ימות השנה. למה פסול החמץ בעבודת המקדש במשך כל ימות השנה? מסביר ה"חינוך", מפני שחמץ מורה על גאווה. החימוץ הוא התנפחות של העיסה, והתנפחות זו מסמלת את הגאווה¹. לכן נתרחק החמץ מעבודת המקדש, לרמוז כי תועבת ה' כל גְּבַהּ לֵב (ספר החינוך, מצוה קי"ז).

ויש לשאול: הרי דין זה נאמר כבר בפרשה הקודמת על כל המנחות (ויקרא ו, ט), ולמה יש לחזור ולאמרו כאן, אחרי חטא נדב ואביהוא? רש"י פירש בזה מה שפירש (עי' רש"י שם י, יב), אבל אולי מותר לומר בזה תירוץ נוסף; והוא, שאזרהה זו נצרכה להאמר כאן פעם נוספת בגלל חטא נדב ואביהוא. מה היה חטאם של נדב ואביהוא? - יש כמה דעות בזה בחז"ל, ומורי ורבי הגה"צ ר"א דסלר זצ"ל מנה בזה חמש עשרה שיטות! (עי' 'מכתב מאליהו' ח"ב עמ' 244) ואולם כבר באר מורי ורבי זצ"ל, שבעצם כל פרטי החטאים שמנו בזה חז"ל נובעים משורש אחד. והוא, "שלגודל ערכם [של נדב ואביהוא], היו חסרים בשלמות מידת הענוה. וחסרון זה בא בגרמת רום מעלתם, שהסתמכו יתר על המידה על גודל מדרגתם" (שם עמ' 246). כמובן, אסור לנו לדבר על צדיקים אלה, שמשה רבינו אמר עליהם לאהרן, "רואה אני שהם גדולים ממני וממך" (רש"י ויקרא י, ג). אבל לפי מה שדקדק עמם הקב"ה כפי רום מעלתם, חטאם היה חטא דק מאד של גאווה, "שהסתמכו יתר על המידה על גודל מדרגתם". לכן מדגיש משה לאהרן ולבניו הנותרים: "קָחוּ אֵת הַמִּנְחָה הַנּוֹתְרָת מֵאִשֵּׁי ה', וְאֶכְלוּהָ מִצֹּדֶת" - כדי להתרחק ממידת הגאווה (הנרמזת בחמץ), שהביאה למות קרוביכם.

למה הקריבו נדב ואביהוא אש זרה?

הסתמכות היתר של נדב ואביהוא על גודל מדרגתם, אולי היא זו שגרמה לכך שלא התייעצו עם משה במה שעשו. הפסוק אומר, "וַיִּקְרְבוּ לְפָנֵי ה' אֲשֶׁר לֹא צָוָה אֹתָם" (שם, א). מה עלה על דעתם של נדב ואביהוא להקריב למזבח אש זרה שה' לא צוה עליה? - התשובה היא, שה'

ויין ישן! הבין רבא, שרמזו לו כאן מן השמים, שהעני צודק בדבריו, וזו הארוחה שהוא נצרך לה לפי טבעו (כתובת סו, ב). מצד אחד צריך אולי לחשוש לדוחק הציבור, אבל מצד שני צריך גם לדעת שהקב"ה נותן, ולא הציבור. "וְאֵתָהּ נֹתֵן לָהֶם אֶת אֶכְלָם בְּעֵתוֹ". הכל מאת ה'.

הגמרא אומרת לגבי מצות פריקה וטעינה, שאם יש חמור אחד שצריך לטעון עליו משא, וחמור אחד שצריך לפרוק ממנו משא - מצות פריקה קודמת למצות טעינה, מחמת צער בעלי חיים. מצד שני אומרת הגמרא, אם יש אוהב לפרוק מחמורו את המשא ושונא לטעון על חמורו את המשא - חמורו של השונא קודם, כדי לכוף את יצרו (ב"מ לב, ב). מה יהיה עם החמור של האוהב? הרי הוא יסבול בגלל זה? - זה לא עסק שלי. אם אני צריך לכוף את יצרי, אז הקב"ה כבר ידאג לחמור של האוהב. הוא לא יסבול יותר ממה שנגזר עליו מן השמים לסבול.

אגב, יש בזה מחלוקת, האם על בעלי חיים יש השגחה פרטית או לא. הרמב"ם סובר שבבעלי חיים אין השגחה פרטית על כל בעל חיים בפני עצמו, אלא רק על המין בכללותו⁴ (מורה נבוכים ח"ג פ"ז), והמקובלים חלקו עליו ואמרו שיש השגחה פרטית גם בבעלי חיים⁵ (הרמ"ק ב"שיעור קומה" ערך נ"ד - השגחה; הגר"א בפירושו לספרא דציניעותא פ"ה).

הרב [הגרש"ז אויערבאך] זצ"ל תמה מאד על שיטת הרמב"ם, שאין השגחה פרטית על בעלי חיים. הרי אם כך יכולה כבשה לבוא אל הקב"ה ולטעון, למה בראת אותי? הנה זאב טרף אותי, והיו לי הרבה יסורים מכך. אם אין לך בזה מטרה מיוחדת, למה נבראתי לסבול כל כך הרבה יסורים? מוכרחים אפוא לומר, שיש לקב"ה מטרה בכל נברא ונברא, למה הוא נברא, ולמה הוא סובל יסורים. לא יתכן שאין לקב"ה מטרה בזה.

גם במדרש משמע לכאורה שלא כשיטת הרמב"ם. במדרש מובא, שר' שמעון בר יוחי ראה פעם צייד אחד צד צפורים, וכל צפור שעמד לצוד היתה בת קול יוצאת מן השמים ומכריזה עליה. אם הכריזה שהציפור תנצל - לא הצליח הצייד לצוד אותה, ואם הכריזה שהצפור תהיה נצודת - הצליח הצייד לצוד אותה (ב"ר עט, ו; הובא גם בירר שביעית פ"ט ה"א, ובתוס' ע"ז טז, ב ד"ה דימוס). משמע, שההשגחה הפרטית מכוונת לא רק לצייד, כמה ציפורים יהיו לו לארוחת צהרים, אלא גם לציפור, אם מזומנת היא לחיים או לא. על כל ציפור וציפור יש לקב"ה טעם, למה את זאת יצוד ולמה את זאת לא יצוד. גם ברש"י במס' חולין (סג, א ד"ה ומשפטיך) משמע, שגם על הדגים שבים ישנה השגחה פרטית, איזה יטרף ואיזה לא יטרף. אם החסידה מנסה לתפוס דגים בחרטום שלה, יש על זה משפט של ה', איזה דג צריך כעת להתפס ואיזה דג לא צריך כעת להתפס. הרמב"ם לשיטתו לא יפרש כך, אבל מדברי רש"י נראה שיש השגחה פרטית גם על זה.

מדוע נענש אבנר על המלכת איש בַּשָּׁת?

גם כשאדם עושה מעשה אחד, יש לפעמים באותו מעשה עצמו מצב של "פנים ואחור". חלק טוב, וחלק רע. חז"ל אמרו (שבת לב, א), שבמלאך אחד הנברא ממעשה אחד

לעשותם. ולזה צריך סיעתא דשמיא מרובה.

זה גם מה שקרה כאן עם נדב ואביהוא. נדב ואביהוא סברו לעשות מצוה, ולא עבירה. סברו שצריך להביא אש גם מן הדיוט, ושכך הוא רצון ה'. אך טעו ונכשלו בזה, כי "הסתמכו יתר על המידה על גודל מדרגתם", ולא התייעצו עם משה. כך מצא היצר הרע מקום להכשילם.

מלחמה פנים ואחור - במידת ההשתדלות

בדומה לזה, מצוי מאד הענין זה בנוגע למידת ההשתדלות. היצר מטעה מאד עד כמה צריך אדם להשתדל, ורוב בני האדם טועים הרבה פעמים, ורואים את ההשתדלות כ"מצוה", במקום שאין בה שום מצוה.

ה"מסילת ישרים" אומר (בפרק הראשון), שה' שם את האדם בעולם הזה, במקום שהמלחמה היא פנים ואחור. מה פירוש "פנים ואחור"? ה"מסילת ישרים" נותן דוגמאות: עושר הוא נסיון מצד אחד, ועוני הוא נסיון מצד אחר. שְׁלוּה מצד אחד, ויסורים ח"ו מצד אחר. אבל נדמה לי שהמלחמה "פנים ואחור" החזקה ביותר היא בנקודה הזאת, שמצד אחד דורשים מהאדם להשתדל בפרנסה ובעוד תחומים, וכפי שאומרת התורה: "וּבְרַכָּהּ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה" (שם) - אין הברכה משתלחת אלא בפועל כפים (פסיקתא זוטרותא) - ומצד שני הוא נדרש להבין שההשתדלות שלו אינה פועלת כלום, והכל בידי שמים. "החריצות - שקר" (רמב"ן בראשית לו, טו), "ואין ריבוי ההשתדלות מועיל מאומה" (משנ"ב סי' א' ס"ק י"ג).

ובכל זאת, כשבא עני לבקש צדקה - אסור לעשיר לומר, "הפרנסה מיד ה', הקב"ה כבר ידאג לו". את הטענה הזו הרי טען טורנוסורפוס הרשע לרבי עקיבא: אם אלקיכם אוהב עניים הוא, למה אינו מפרנסן? ענה לו רבי עקיבא: "כדי שניצול בהן אנו מדינה של גיהנם" ע"י מצות הצדקה שאנו מקיימים בהם (ב"ב י, א). אתה חייב לתת צדקה לעני, כאילו הכל תלוי בך. אם הוא צריך בגדים או רפואה או משהו אחר, עליך להתנהג עמו כאילו הכל תלוי בך. אבל מצד שני עליך לדעת, ששום דבר לא תלוי בך. אם לא תתן לו, ה' ימצא דרך אחרת לתת לו. הוא רק נתן לך את הזכות, שאתה תתן לעני, כדי שלך תהיה מצוה, אבל לא שבאמת אתה פועל משהו. זוהי מלחמה "פנים ואחור". להשתדל ולעשות, ולהבין שבעצם אינך עושה כלום.

הגמרא מביאה מעשה בעני שבא אל רבא, ובקש ממנו שיפרנס אותו מקופת הצדקה. שאל אותו רבא, במה הוא רגיל לסעוד. אמר לו: בתרנגולת פטומה ויין ישן. אמר לו רבא: ואין אתה חושש לדוחק הציבור, מחמת ההוצאות המרובות הכרוכות בסעודות שכאלה שאתה סועד על חשבונם בכל יום? אמר לו: וכי משלהם אני אוכל?! משל הקב"ה אני אוכל! שנאמר: "עֲיִנֵי כָל אֱלֹהִים יִשְׁבְּרוּ, וְאֵתָהּ נֹתֵן לָהֶם אֶת אֶכְלָם בְּעֵתוֹ" (תהלים קמה, טו). 'בְּעֵתָם' לא נאמר, אלא 'בְּעֵתוֹ'. מלמד, שכל אחד ואחד נותן הקב"ה פרנסתו בעתו - "הכל לפי מה שהוא צריך, כל יחיד ויחיד לפי לימודו" (רש"י). עוד הוא מדבר, והנה הגיעה לבקר את רבא אחותו, לאחר שלש עשרה שנה שלא התראו, ומה הביאה אחותו של רבא לאחיה במתנה?... תרנגולת פטומה

מלכותו של דוד, וכיון שעשה כך - נענש (לפי דעה אחת בגמ') למרות שבדיעבד מתברר שנבואת ה' ליעקב אכן יצאה לפועל ע"י מעשהו של אבנר.

מדוע נענשים גויים המצרים לישראל בגזרת ה'?

כלל זה שאמרנו - שאין לאדם "לדאוג" לקיום גזרת ה' כשלא נתבקש לכך, כאשר הדבר מתנגש עם דברים אחרים שהוא כן מחוייב בהם - יכול להסביר גם מקרים אחרים. ה' אומר לאברהם אבינו: "גַּר יִהְיֶה יִרְעָף בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וְעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אֲרֻבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" (בראשית טו, יג). שואלים הרמב"ם ואחרים: אם ה' גזר על ישראל עינוי ושעבוד, למה נענשו המצרים על מה שעשו לישראל? הרי מראש נגזר שישתעבדו בהם, וכבר לא היתה להם בחירה לנהוג אחרת! הרמב"ם מתרץ שה' לא גזר שדווקא המצרים ישעבדו את ישראל. הגזרה היתה יכולה להתקיים גם על ידי עם אחר. ממילא היתה בחירה למצרים שלא לשעבד את ישראל, וכיון שהחליטו בכל זאת לשעבדם, הרי הם ראויים לעונש (רמב"ם הלכות תשובה פ"ו ה"ה). הראב"ד (בהשגותיו שם) מקשה על תירוץ זה: הרי כל מי שישעבד את ישראל יהיה אפשר לטעון כלפיו טענה זו, וכיצד תתקיים אפוא הגזרה? הרי מוכרח שתתקיים ע"י מישהו! ואם כן למה יענש על מה שנגזר מראש שיקרה?

אבל התשובה לכך נמצאת כבר בדברי הרמב"ם עצמו. הרי ה' לא גזר על גוי מסוים לשעבד את ישראל, ואם כן אין זה "עסק" של המצרים לדאוג לקיום הגזרה. אם ה' רוצה לשעבד את ישראל, הוא ימצא כבר דרכים איך לשעבד אותם. אם ירצה, ישלח מלאכים משמים לשעבד את ישראל. המצרים וכל עם אחר אינם צריכים להתערב בזה. להם יש שבע מצוות בני נח, וביניהן איסור גזל, וממילא אסור להם לשעבד את ישראל בעל כרחם בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה, שהרי גם זהו בכלל גזל. אף אחד לא הטיל עליהם את האחריות לדאוג לקיום הגזרה שנגזרה על ישראל, ממילא אין להם רשות להתערב בזה, ואם כבר החליטו להתערב, היו צריכים לשים לב גם לסופה של אותה נבואה. הרי בסוף אותה נבואה נאמר: "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי" (בראשית טו, יד) - מי שיחליט "להתנדב" לסייע לקיים את הגזרה הזו, אדון אותו ואעניש אותו. ממילא אם המצרים "תלמידי חכמים" כל כך גדולים, ויודעים שה' אמר לאברהם אבינו "וְעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אֲרֻבַּע מֵאוֹת שָׁנָה", הרי הם צריכים לדעת גם מה שאמר לו "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי", ממילא אין למצרים במה לפטור את עצמם, שהרי סברו וקבלו. כך כמדומני הפשט בדברי הרמב"ם. הקב"ה לא הטיל על המצרים ולא על שום אדם אחר לדאוג לקיום גזרת "וְעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם", ממילא אין זה עסקם של המצרים לשעבד את ישראל, ואין להם כל היתר לעבור על שבע מצוות בני נח כדי להוציא את גזרת ה' אל הפועל.

פימי צאתך מארץ מצרים ארְאֵנוּ נִפְלְאוֹת

הנביא מבטיח לנו בשם ה' (לגבי הגאולה העתידה): "פִּימִי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲרָאֵנוּ נִפְלְאוֹת" (מִיכה ז, טו). ואמרו על זה חז"ל: "פִּימִי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲרָאֵנוּ

של האדם⁶, יכולים להיות תשע מאות תשעים ותשעה חלקים לחובה ואחד לזכות, (וכמובן יתכן גם להפך, תשע מאות תשעים ותשעה חלקים לזכות ואחד לחובה). כי בכל מעשה שלנו מעורבים כוחות נפש רבים לאין מספר, וכולם נמדדים בשמים בדקדוק עצום.

חז"ל מביאים בהקשר לכך את מה שאמר הקב"ה ליעקב אבינו: "גוֹי וְקָהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָ, וְיָלְכִים מִתְּלַחֲצֵיךָ יִצְאוּ" (בראשית לה, יא). חז"ל מוסרים לנו, שפסוק זה נדרש על ידי אבנר בן נר. לאחר שנהרג שאול המלך, והגיע זמנו של דוד למלוך, עמד אבנר ואמר: הרי הקב"ה אמר ליעקב אבינו "וְיָלְכִים מִתְּלַחֲצֵיךָ יִצְאוּ", שעתידיים לעמוד שני מלכים משבט בנימין (שהרי נבואה זו נאמרה ליעקב לאחר שכבר יצאו מחלציו כל אחד עשר השבטים, ורק שבט בנימין עוד לא נולד, הרי שכוונת הנבואה היא לבנימין). ולכן, למרות ששמואל הנביא משח למלך את דוד בן ישי משבט יהודה, יש להעמיד תחילה מלך נוסף מבנימין (חוץ משאול שהיה מבנימין), ורק אח"כ להמליך את דוד (רש"י שם על פי ב"ר פב, ד). בעקבות דרשה זו ממליך אבנר את איש בושת על כל שבטי ישראל, חוץ משבט יהודה שנשאר עם דוד (שמו"ב ב, ט-ז).

והנה, לפי דעה אחת בגמרא, נענש אבנר מן השמים על מעשה זה. אבנר הרי לא מת על מיטתו כאחד האדם, אלא נהרג על ידי יואב (שם ג, כז), ולפי אותה דעה בגמרא ארע לו דבר זה כעונש על "ששייה מלכות בית דוד שתי שנים ומחצה" (סנה"ג, כ, א) ע"י שהמליך את איש בושת. וקשה, הרי אבנר עשה מה שעשה על סמך נבואה שנאמרה ליעקב אבינו ונכתבה בתורה, ואם כן מה הטענה עליו? התשובה היא, שאבנר לא היה נביא, ולא קיבל ציווי מפורש מאת ה' להמליך את איש בושת. ממילא אסור היה לאבנר להמליך את איש בושת ולהשהות את מלכות בית דוד, לאחר שנמשח כבר למלך ע"י שמואל הנביא (שמו"א טז).

ובכל זאת, הרי ה' אמר ליעקב "וְיָלְכִים מִתְּלַחֲצֵיךָ יִצְאוּ", ואם אבנר לא היה דואג לקיום הנבואה, כיצד היא היתה מתקיימת? האם לא מוטל על אבנר או על כל יהודי אחר לדאוג לקיום נבואה שנכתבה בתורה? ! התשובה היא, שאם אבנר לא היה ממליך את איש בושת, ה' היה כבר דואג לקיים את דברו באופן אחר (ע"י תוס' סנה"ג, כ, א ד"ה ששהא). אולי כעבור כמה מאות שנים אחשוורוש היה ממליך את מרדכי על ישראל ובוזה היתה מתקיימת הנבואה, שהרי גם מרדכי היה איש ימיני (=משבט בנימין), ואם לא מרדכי אזי צדיק אחר מבנימין היה מולך. אמנם גם איש בושת היה צדיק, כפי שמעיד עליו דוד המלך עצמו (שמו"ב ד, יא), אבל מי אמר שבו צריכה להתקיים הנבואה "וְיָלְכִים מִתְּלַחֲצֵיךָ יִצְאוּ"? אמנם בדיעבד אנו יודעים היום שנבואה זו אכן התקיימה בו, אבל לאבנר לא היה ציווי "לסדר" את התגשמות הנבואה באופן זה על חשבון דחיית נבואתו של שמואל. אמנם אבנר היה גדול מאד בתורה, היה "לביא" בתורה (יר"פ פאה פ"א ה"א), והדרשה שדרש היתה נכונה, אבל בכל זאת ה' לא בקש ממנו לדאוג להתגשמותה של אותה נבואה. ה' ידע כבר איך לקיים את הנבואה שמסר ליעקב גם ללא סיוע מאבנר. ממילא לא היה לאבנר להשהות את

וחשבתי לבאר את הענין גם בדרך אחרת: אולי באמת, הנפלאות שתהיינה בגאולה העתידה לא תהיינה גדולות יותר מאלו שהיו במצרים (וממילא לא קשה על דברי חז"ל מלשון הפסוק), אלא שהם יחדרו יותר עמוק ללב. במצרים ראינו נפלאות גדולות, וכן על הים ובמעמד הר סיני, ואף על פי כן, לאחר ארבעים יום ישראל כבר חוטאים בעגל. הרי שהדברים לא חדרו מספיק לעומק הלב. בימות המשיח, הנסים אולי לא יהיו יותר גדולים, אבל יחדרו יותר ללב. ההכרה בהשגחה ה', בדברי הרמב"ן "שכל דברינו ומקרינו כלם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם", לא תהיה רק לארבעים יום, אלא הכרה נצחית שלא תשתנה, שלא יהיה חורבן נוסף, שלא יהיה עגל נוסף, לא מרגלים נוספים, יהיה בנין ירושלים לעולם ועד, ומלכות שמים לעולם ועד, נגיע להכרה עמוקה ויציבה שאין עוד מלבדו, "והיה ה' למלך על כל הארץ" במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

נפלאות - יותר מנפלאות שעשיתי עם האבות" (ילק"ש בשלח רמז ר"ג). וקשה: הרי הפסוק אומר, "כִּי מִי צִאֲתָךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲרָאנוּ נִפְלְאוֹת". משמע - כמו ביציאת מצרים. כיצד אפוא אומרים חז"ל, "יותר מנפלאות שעשיתי עם האבות"?

שמעתי שהג"ר עובדיה יוסף זצ"ל הסביר זאת במשל כזה: כשהמציאו את הטלפון, אנשים התרגשו מאד. פלאי פלאות! מדברים כאן, ושומעים אותך בחדר השני! לעומת זאת, היום, אם רוצים לרגש משהו, לא מספיק להראות לו מכשיר חדש שיכולים לדבר בו כאן וישמעו אותך בחדר השני, כי מכשיר זה כבר יש לנו. אפילו עם אמריקה אפשר לדבר היום, ואף אחד אינו מתרגש מזה. מה צריך א"כ לעשות כדי לרגש משהו? מוכרחים להראות לו המצאה חדשה לגמרי - מכשיר שמסוגל לבצע דברים כאלו, ששום מכשיר אחר אינו מסוגל לעשות. כך גם בענין הניסים: מים שהופכים לדם - ראינו כבר במצרים. "אֲשֶׁר מִתְלַקְחַת פְּתוּךְ הַבְּרֶד" (שמות ט, כד) - גם ראינו במצרים. ממילא, נסים כאלו אינם עוד בגדר "נפלאות" עבורנו, אלא דברים "רגילים", שמופְּרֵים לנו ממצרים ומליל הסדר, ולא מרגשים אותנו. ועל כן, אם הנביא מבטיח לנו שבגאולה העתידה נראה "נפלאות", על כרחך שמדובר בנסים גדולים יותר מאלה שהיו במצרים, אחרת אין כאן "נפלאות" אלא דברים "רגילים".

הסבר זה הוא יפה מאד, אבל שבעים פנים לתורה,

1. כמו כן, מסימני החימוץ הוא, שהבצק שהה "עד שהגיע להשמייע" קול בזמן שאדם מכה בידו עליו" (רמב"ם הלכ' חמץ ומצה פ"ה ה"א).
2. שכן דרכו של בעל גאווה, שאם פוגעין בו אפילו קצת, כבר הוא משמיע קול וצווח ככרוכיא, ואינו שפל וסבלן לשתוק.
3. יש להעיר, שמדברי הרמב"ן נראה לכאורה להיפך משיטת החינוך. שהרי הרמב"ן כתב, "כי הוא מדרכי התורה, שכל מְעַשֶׂיָה נס בתוך נס; חסיר הנזק בפְּזִיק, וְתִרְפָּא החולי בפְּחִילִיא" (רמב"ן במדבר כא, ט. וע"ש דוגמאות לזה). הרי, שמדרכי ההשגחה הוא דוקא להגדיל את הנס. והטעם הוא - "להודיע כי השם ממית ומחיה" (הרמב"ן שם בסוף דבריו), ושלֹא יהיה מקום לתלות את הנס בגורם טבעי. וגם בקריעת ים סוף היה נס בתוך נס, כמו שהביא הרמב"ן מהאב"ע, שה' "השיב את מי הים [על המצרים] בעוד בני ישראל הולכים ביבשה בתוך הים, והוא נס בתוך נס" (רמב"ן שמות טו, יט), [כי אותה רוח שִׁפְפָּשָׁה את הים עבור ישראל, היא המיסה באותם רגעים עצמם את חומות המים על פרעה ומצרים (אב"ע שם יד, כט)]. ומה שה' הוליך את הים ברוח קדים עזה כל הלילה, כדי "שִׁפְפָּא כאילו הרוח היא המחרכת את הים" (רמב"ן שם יד, כא) - שזה מנוגד למהלך האמור - זה נעשה באופן מיוחד שם, כדי להטעות את המצרים, "כי בעבור זה חשבו, אולי הרוח שִׁם הים לחרבה, ולא יד ה' עשתה זאת בעבור ישראל" (רמב"ן שם), ולכן הסכימו להכנס לים. ואלמלא שהיה להם דבר טבעי לתלות בו את הנס - לא היו נכנסים לים, ולא היו טובעים. אבל בדרך כלל - דרך ההשגחה היא דוקא להגדיל את הנס. כן נראה בדעת הרמב"ן. [ומה שכתב הרמב"ן בנוגע לתיבת נח, שמה שציוה ה' לעשות תיבה גדולה, למרות שמצד הטבע לא היתה שום אפשרות שתיבה זו תכיל את כל מיני החיות שבעולם ואת מזונם לשנה שלמה, וודאי שהיה שם נס "שהחזיק המועט את המרוכה", ובכל זאת ציוה ה' לעשות תיבה גדולה ולא קטנה, כדי "למעט בנס. כי כן הדרך בכל הניסים שבתורה או בנביאים, לעשות מה שביד אדם לעשות, והשאר יהיה בידי שמים" (רמב"ן בראשית ו, יט) - אין מזה סתירה לאמור כאן. דודאי "אין הַחֲפֶץ לפניו לשנות טבעו של עולם" (רמב"ן דברים כ, ט), ולכן הדרך בכל הניסים לעשות מה שביד אדם לעשות, ורק השאר יהיה בידי שמים. אבל כשכבר נעשה הנס - אז מדרכי ההשגחה היא להגדיל הנס כמה שיותר, כדי שלא תהיה אפשרות לתלות אותו בגורם טבעי, וכפי שהובא בשם הרמב"ן. ועיין בהערה הבאה].
3. וצ"ל שלזה גם הרמב"ן מסכים. דהנה בהערה הקודמת הובא, שלדעת הרמב"ן מדרכי ההשגחה הוא דוקא להגדיל את הנס. ואולם צ"ל דזהו רק בשעת הנס. אבל בהנהגה הרגילה והתמידית - "התורה תְּצַנֶּה בדרך הארץ, ותעשה הנסים עם יראי בהסתור. ואין הַחֲפֶץ לפניו לשנות טבעו של עולם, זולתי כאשר אין שִׁם דרך בהצלה אחרת, או להודיע שְׁמוֹ לצריו לעתים, כאשר היה בקריעת ים סוף וכיוצא בו" (רמב"ן דברים כ, ט).
4. וכן דעת החינוך (מצוה קס"ט).
5. ולא חשו לחלוק על הראשונים בזה, כי בזמנם ובמקומם של הרמב"ם והחינוך לא נתגלה עדין דבר זה, ששרשו בסתרי תורה.
6. וכפי שמביא המהרש"א (שבת לב, א בחידושי אגדות) מחכמי האמת, שכל מצוה שאדם עושה, בורא לו הקב"ה מלאך מליץ ופרקליט טוב, וכן בהיפך, בעושה מעשה רע - בורא לו מלאך רע וקטיגור. [ובמקום אחר כתב עוד, דלכן אמרו בגמ' "בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו" (מכות י, ב), ולא אמרו "בה הקב"ה מוליך אותו"; כי לא הקב"ה הוא המוליך, אלא המלאכים הנבראים מרצונו וממחשבתו של האדם הם המוליכים אותו לאותו דבר שרצה לעשות (מהרש"א בחידושי אגדות מכות י, ב ד"ה בדרך). וכעין זה כתב גם ה"נפש החיים" (שער א' פ"ו בהגה"ה), אלא שמה שקרא המהרש"א "מלאכים", קרא ה"נפש החיים" "אור מקיף", ע"ש].